

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICKÉ LISTY

ROČNÍK LXXIII

DUBEN 2004

ČÍSLO 2

PROTIEPIDEMICKÉ ZABEZPEČENÍ VOJÁKŮ ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY PŘED VÝJEZDEM A PO NÁVRATU ZE ZAHRANIČNÍ MISE

¹Jan SMETANA, ²Radovan SMETANA, ¹Marie VACKOVÁ¹Katedra epidemiologie Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně, Hradec Králové²Ústřední vojenský zdravotní ústav, České Budějovice

Souhrn

Autoři se v předloženém sdělení snaží ukázat některá preventivní protiepidemická opatření, která jsou součástí péče o zdraví vojáků odjíždějící na zahraniční mise a vracející se z nich. Autoři se zaměřili především na očkování proti přenosným nemocem jako na nejvýznamnější možnost ochrany proti těmto chorobám. Důraz je kladen na přiblížení rozhodovacího procesu zajištění očkování pro jednotky vyjíždějící do zahraničí a na vlastní organizaci očkování. Dále je zde zmíněna problematika Sérové banky Armády České republiky a vyšetřování v rámci oddělení nemocí z povolání Ústřední vojenské nemocnice Praha.

Klíčová slova: Protiepidemické zabezpečení; Sérová banka Armády České republiky; Specifická profylaxe.

Anti-Epidemic Support for Czech Army Soldiers Before Their Departure on and Arrival from a Mission Abroad

Summary

The authors describes in their article some preventive anti-epidemic measures which are part of health care of soldiers who depart on missions abroad and return from them. The authors focus, above all, on vaccination against communicable diseases which is the most significant means of protection against these diseases. Emphasis is placed on elucidation of the decision-making process which concerns vaccination for units which depart abroad and also on the organization of the vaccination itself. Problems of the Czech Army serum bank and examinations carried out in the Occupational Disease Department at the Central Military Hospital in Prague are also mentioned in this article.

Key words: Anti-epidemic support; Czech Army serum bank; Specific prophylaxis.

Úvod

Problematika zdravotnického zabezpečení vojáků na zahraničních misích je v posledních letech poměrně aktuální a je veřejností citlivě vnímána. Důležitou součástí tohoto zabezpečení jsou protiepidemická opatření prováděná u vojáků při odjezdu a při návratu ze zahraničních misí. K sepsání

následujícího sdělení vedla autory snaha přiblížit problematiku těchto protiepidemických opatření. Současně je nutno dodat, že tato problematika byla dosud v odborném tisku málo popsána. Doufáme, že uvedený článek zaujme odborníky všech oborů, které se podílejí na zabezpečení zdravotní péče o vojáky vysílané do zahraničí.

Protiepidemická opatření prováděná před výjezdem do zahraničí

Očkování je jako nejvýznamnější možnost prevence infekčních chorob nedílnou a významnou součástí preventivní péče v systému zdravotnického zabezpečení příslušníků ozbrojených sil vysílaných do zahraničí. Legislativní rámec očkování dávají např. Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů (1), Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 439/2000 Sb., o očkování proti infekčním nemocem (2), Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání (3) ve znění pozdějších předpisů, Metodické opatření náčelníka vojenské zdravotnické služby č. 2/2000 – Očkování osob vysílaných do zahraničí v zájmu vojenské správy (4) a příslušná nařízení náčelníka vojenské zdravotnické služby k mimořádným očkováním podle jednotlivých zahraničních misí.

Očkování příslušníků jednotek AČR a pracovníků resortu Ministerstva obrany vysílaných k plnění úkolů do zahraničí, jako jsou například vojáci vysílání na mírové mise, vojáci náležící k jednotkám okamžité reakce NATO či vojáci účastníci se mezinárodních cvičení, nařizuje náčelník zdravotnické služby AČR. Ten po zhodnocení cíle a rizik příslušné zahraniční mise vydá nařízení k mimořádnému očkování příslušníků vysílaného kontingentu, které je určeno i Ústřednímu vojenskému zdravotnímu ústavu (dále jen ÚVZÚ). V tomto nařízení je určeno, proti kterým přenosným chorobám se bude očkovat, základní vakcinační schéma a event. další profylaktická opatření týkající se příslušné zahraniční mise. Při rozhodnutí se přihlíží k mezinárodním zdravotnickým předpisům a doporučením, požadavkům cílových a tranzitních zemí a aktuální epidemiologické situaci v místě nasazení jednotky (5). Po obdržení nařízení příslušné vakcinační centrum provede rozpracování harmonogramu očkování a dohovor s velitelem vysílaného kontingentu o organizaci očkování, především o termínech a místě provedení očkování. Očkovací lékař zpravidla vyjíždí na místo soustředění a výcviku jednotky před nasazením.

Na zhodnocení rizik mise po stránce epidemiologické úzce spolupracuje ÚVZÚ, zvláště pak středisko České Budějovice (6). Vakcinační středisko ÚVZÚ v Českých Budějovicích plní funkci metodického a odborného centra pro očkování osob odjíždějících do ciziny. Zde shromažďují legislativní dokumenty a odborné údaje o očkování, sledují epidemiologickou situaci ve světě a zpracovávají pod-

klady pro rozhodování o očkování pro nadřízené složky AČR s návrhem očkovacích schémat a očkovacích látek. Zde se také následně očkování organizuje, lékař vakcinačního centra provádí vlastní očkování a vede se zde databáze očkovanych osob. Při středisku ÚVZÚ v Českých Budějovicích je rovněž zřízena Sérová banka Armády České republiky.

Tabulka 1

Počty očkovanych osob do zahraničních misí v letech 1995–2003

Rok	Počet osob
1995	157
1996	694
1997	1220
1998	943
1999	1219
2000	1434
2001	1397
2002	1145
2003	1868
Celkem	10 077

V rámci mimořádného očkování příslušníků vysílaného kontingentu se provádí kontrola údajů o očkování proti přenosným nemocem podle řádného očkovacího kalendáře platného v České republice se zaměřením na očkování proti tetanu a kontrola záznamů o již provedeném a platném očkování proti jiným nemocem, které je při výjezdu do dané oblasti nařízeno. Po kontrole dokumentace se provede doplnění očkování a přeočkování osob, které již v zahraniční misi působily nebo prokáží platné očkování při jiné příležitosti, a kompletní očkování osob vyjíždějících do první mise. V rámci vedené dokumentace se každému vojákovi vydá mezinárodní očkovací průkaz, provede se záznam do jeho zdravotní dokumentace a vakcinační středisko zpracuje databázi očkovanych příslušníků kontingentu.

Po určitém vývoji se v posledních letech rozsah spektra očkovanych chorob ustálil. Následující „základní očkování“ je stejné téměř do všech zahraničních misí uskutečněných v posledních 2 letech. Infekční choroby, proti kterým se provádí očkování:

- tetanus
- hepatitida A a B
- břišní tyfus
- meningokoková meningitida A+C
- poliomyelitida

Tabulka 2

**Struktura souboru příslušníků zahraničních misí
očkovaných v roce 2003**

Název mise	Oblast nasazení	Termín očkování	Počet osob
ISAF III	Afgánistán	1/03	10
Enduring Freedom	Kuvajt	1, 5/03	204
KFOR	Kosovo	3, 9/03	806
SFOR	Bosna	4/03	6
7. PN	Irák	4/03	242
12. PN	Irák	8/03	280
IZ SFOR – VP	Irák	11/03	60
312. prrchbo Liberec	neurčena	12/03	260
Celkem			1868

Uvedené „základní očkování“ se doplňuje podle aktuální epidemiologické situace v místě nasazení, ročního období, typu plnění úkolů či rizika expozice biologickou látkou. Dále tedy můžeme uvažovat např. o chřipce, žluté zimnici, klíšťové meningoencefalitidě, vzteklině, antraxu či o profylaxi malárie.

Vedle očkování se před odjezdem na misi provádějí odběry krve pro účely Sérové banky AČR. Tato banka je zřízena při středisku ÚVZÚ v Českých Budějovicích. Zde se dlouhodobě skladují séra osob vyjíždějících na misi a vracejících se z mise v zahraničí. Séra se skladují v mrazicích zařízeních při minus 80 °C po dobu 10 let. Poté se vzorek séra zničí a osobní data příslušných osob se vymažou. Ke konci roku 2003 zde bylo uloženo asi 20 000 vzorků sér. Důvodem k eventuálnímu vyjmutí vzorku by byla situace, kdy by se sérum použilo při posuzování změny zdravotního stavu u příslušné osoby. Vyjmutí a vyšetření séra může nařídít ministr

obran, náčelník Generálního štábu a náčelník zdravotnické služby AČR. Odběry do sérové banky se provádějí před výjezdem na misi v co nejkratší době před vlastním odjezdem jednotky a ihned po návratu ze zahraniční mise. Odběry se provádějí v množství asi 8 ml krve a při tomto odběru každá osoba podepisuje informovaný souhlas s uložením séra do Sérové banky AČR.

Podmínkou pro výjezd na zahraniční misi je odborné lékařské vyšetření na oddělení nemocí z povolání vojenské nemocnice. Součástí tohoto vyšetření je anamnéza, objektivní vyšetření, stomatologické a psychologické vyšetření, laboratorní vyšetření a eventuální další indikovaná vyšetření. Laboratorní vyšetření je prováděno v rozsahu: krevní obraz, základní biochemické vyšetření krve, chemické vyšetření moči a vyšetření močového sedimentu, stanovení povrchového antigenu viru hepatitidy B (HBsAg), sérologie syfilis, EKG a RTG hrudníku. Na základě těchto vyšetření je stanoven posudkový závěr, který má platnost 6 měsíců od data vystavení.

**Protiepidemická opatření prováděná po
návratu ze zahraničí**

Při návratu ze zahraniční mise rozlišujeme, zda se jedná o příjezd z epidemiologicky nerizikové oblasti (Bosna, Kosovo apod.), či z epidemiologicky rizikové oblasti (Afgánistán, Irák).

Při návratu z epidemiologicky nerizikové oblasti se provádí odběr do sérové banky ihned po přistání na letišti v České republice. Vojáci nejsou převezeni do izolačního centra v Těchoníně a jsou poučeni o povinnosti dostavit se v nejbližším termínu

Tabulka 3

Očkovací látky použité v roce 2003

	KFOR	SFOR	4. rchbo doplněk	12. PN	7. PN	ISAF III	IZ SFOR-VP	312. prrchbo	Celkem
Havrix 1440	7	5	15	17	12		40	7	103
Twinrix	1228		105	221	170	6	3	149	1882
Engerix B	14		4	22	12			20	72
Typhim Vi	666	4	165	175	135		51	133	1329
Meningo A+C	693		138	169	142		48	130	1320
Imovax Polio	707		120	155	152		44	120	1298
Alteana	9	1	10	6	2		1	1	30
Fluarix							51		51
Rabipur				8	16				24

na oddělení nemocí z povolání do vojenské nemocnice k vyšetření po návratu ze zahraničí. Rozsah vyšetření je obdobný jako při odjezdu na misi kromě stomatologického a psychologického vyšetření, ale s lehce rozšířenou laboratorní částí, kdy se navíc provádí výtěr z krku a konečníku na kultivační vyšetření a parazitologické vyšetření stolice.

Organizace a rozsah prováděných vyšetření je poněkud odlišný při návratu z epidemiologicky rizikové oblasti. Bezprostředně po návratu jsou příslušníci jednotky převezeni do izolačního centra v Těchoníně, kde je provedeno karanténní vyšetření. Na vyšetřeních a na péči zde poskytované se účastní oddělení nemocí z povolání Ústřední vojenské nemocnice Praha a ÚVZÚ. Je zde provedeno odborné lékařské vyšetření po návratu ze zahraničí, které má podobnou strukturu jako při odjezdu, kromě stomatologického a psychologického vyšetření. Na druhou stranu je zde významně posílena laboratorní diagnostika s důrazem na sérologickou diagnostiku infekčních onemocnění. V rámci laboratorní diagnostiky se provádí vyšetření krevního obrazu, sedimentace, základní biochemické vyšetření krve, chemické vyšetření moči a vyšetření močového sedimentu, provádí se výtěr z krku a z konečníku na kultivační vyšetření, parazitologické vyšetření stolice, vyšetření na malárii a tuberkulózu a rozsáhlé sérologické vyšetření. Ze sérologických vyšetření se provádějí např. vyšetření na brucelózu, tularémii, lues, horečku dengue, leishmaniózu, chlamydie, rickettsie, leptospiry, HIV a vyšetření sérových markerů virových hepatitid A, B, C a E. V izolačním centru v Těchoníně jsou provedeny pouze odběry vzorků k vyšetření, vlastní vyšetření a diagnostika se provádějí v laboratořích ÚVZÚ v Českých Budějovicích nebo v laboratořích KLINLAB, s. s. r. o. v Praze. Vedle těchto odběrů jsou zde současně provedeny krevní odběry pro potřeby Sérové banky AČR.

Závěr

V rámci zdravotnického zabezpečení vojáků na zahraničních misích je velký důraz kladen na ochranu zdraví vojáků, čili na uplatňování různých preventivních opatření. V rámci preventivní protiepidemické péče zaujímá jedno z nejvýznamnějších míst očkování proti přenosným chorobám, které se provádí před odjezdem do zahraničí. Výše uvedená organizace a způsob vyžadování a plánování očkování je platná v současné době. Je nutno upozornit,

že rozsah očkování prošel v průběhu let postupným vývojem ve smyslu rozšiřování spektra chorob, proti kterým je voják před výjezdem do zahraničí očkován, ve snaze zlepšit péči o osoby vysílané do zahraničních misí. Výše uvedený základní rozsah očkování je v posledních dvou letech stejný téměř pro všechny významné zahraniční mise. Uvedené „základní očkování“ je pak doplňováno podle různých faktorů týkajících se dané mise.

Součástí preventivních opatření je i vyšetření na oddělení nemocí z povolání vojenské nemocnice, které má před odjezdem zabránit výjezdu osoby s poškozeným zdravím a které je podmínkou výjezdu do zahraničí. Při návratu se pak v rámci odborného vyšetření zjišťují známky eventuálního poškození zdraví při pobytu v zahraničí z důvodu poskytnutí včasné lékařské péče a zabránění potenciálnímu zavlečení infekční nemoci do domovského prostředí. Důraz je kladen zvláště na návrat z epidemiologicky rizikových oblastí, kdy se v rámci vyšetření po návratu ze zahraničí provádí rozsáhlé laboratorní vyšetření.

Pro eventuální potřebu nutného zpětného posouzení zdravotního stavu vojáků účastnících se zahraničních misí je zřízena Sérová banka AČR. Její činnost při péči o vojáka v souvislosti se zahraniční misí byla stručně nastíněna v rámci článku.

Literatura

1. Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů.
2. Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 439/2000 Sb., o očkování proti infekčním nemocem.
3. Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání.
4. Metodické opatření náčelníka Vojenské zdravotnické služby č. 2/2000 – Očkování osob vysílaných do zahraničí v zájmu vojenské správy.
5. ŠERÝ, V. – BÁLINT, O. *Tropická a cestovní medicína*. Praha, Medon, 1998. 569 s.
6. CHLÍBEK, R. – SMETANA, J. – ŠINDELÁŘ, R. – VACKOVÁ, M. – HARTMANOVÁ, M. *Vojenská epidemiologie – platná metodická nařízení*. Učební text VLA JEP v Hradci Králové, sv. 338. Hradec Králové, 2003.

Korespondence: Kpt. MUDr. Jan Smetana
Katedra epidemiologie
Vojenská lékařská akademie J. E. Purkyně
Třebešská 1575
500 01 Hradec Králové
e-mail: smetana@pmfhk.cz

Do redakce došlo 24. 3. 2004